

Prof. dr. Senadin Lavić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

UZ KNJIGU RUSMIRA MAHMUTĆEHAJIĆA
O ANTIBOSANSTVU¹

WITH BOOK ON ANTI-BOSNIANHOOD
BY RUSMIR MAHMUTĆEHAJIĆ²

Poslije javnog govora 11. januara 2017. godine u Mostaru na promociji Mahmutćehajićeve knjige *Andrićevstvo: Protiv etike sjećanja* (Beograd, 2015) autor i promotori su bili izloženi divljačkoj destrukciji u spinovanim vijestima koje su pokrenuli opskurni portali i digli ih vertikalno do medija u Beogradu i Zagrebu, a među njima su se pojavili vrlo intelektualci, zagovornici konsocijacije, rasne čistoće, odijeljenosti ljudi u geta i kao slučajno se zalijepili na spinovane bljuvotine, koristeći ih kao istine kojima su govornike na toj mostarskoj promociji pretvorili u opasne barbare, neznalice, nestručne govornike koji ne znaju šta pričaju. Na promociji koju je organiziralo Odjeljenja za književnost Muzeja Hercegovine o djelu su govorili: mr. Nerin Dizdar, prof. dr. Sanjin Kodrić, prof. dr. Mirsad Kunić, prof. dr. Senadin Lavić, prof. dr. Vahid Preljević, a razgovor je moderirao prof. dr. Krsto Mijanović. U nekoliko dana nakon promocije učesnici tribine doživjeli su sve ono što od 19. stoljeća doživljavaju Bošnjaci kao narod. Podmetanje rečenica koje se nisu izgovorile, pogrešno razumijevanje onoga što se izgovorilo – a sve to da bi se ponovo pravdali pred nametnutim „mjerilima” za „male” bosanske govornike – bilo je dio metoda destrukcije svakog govora o Bosni koji hoće da izbjegne nametnuti obrazac orijentaliziranog, desupstancijaliziranog i ideologiziranog uma kao supstitut za bosansko mišljenje.

Imajući u vidu ovaj opskurni obrazac nihilizacije svega bosanskog, dolazimo do „kulture” obmane u kojoj se pokazuje kako mnogi „neupitni znalci” među nama vole da fabriciraju laži i podvale, izmišljaju događaje, podmeću

---

¹ Tekst je prikaz knjige Rusmira Mahmutćehajića *O antibosanstvu: Muke života u tuđim predstavama* (Sarajevo, Conectum, 2018).

² Text is the review of the book *O antibosanstvu: Muke života u tuđim predstavama* (*On Anti-Bosnianhood: The suffering of life in other's performances*) by Rusmir Mahmutćehajić (Sarajevo, Conectum, 2018).

falsifikate, konstruiraju povijesne tokove, onda ih drugi prenose, a neki treći poslije njih ponavljaju te laži kao istine. Najednom vidimo da takvima uopće ne trebaju činjenice, jer im gode obmane i laži. Takvi su čuvari andrićevstva! Svi oni brojni „znalci” prave i jedine istine tumačenja i razumijevanja jednog književnog djela i njegovog povijesno-političkog konteksta. Objelodanjuje se da živimo u neprosvijećenju sredini u kojoj se još uvijek nije pojavio samosvjesni građanin, slobodni govornik, misleći pojedinac koji prosuđuje o svijetu i pojavama u njemu na osnovu vlastite sposobnosti. Poslije govora o Andrićevom djelu u kandžama „andrićevstva” pred nama se pojavljuje pravi fenomen koji zavređuje svu našu pažnju, naime, fenomen *antibosanstva* kojim je sve bosansko potapano tokom posljednjih 200 godina povijesnog događanja. Suočavanje s antibosanskom ideologijom i politikom otvara odgovorno intelektualno putovanje raskrivanja i promišljanja koje je zalag budućeg odnosa prema svijetu života. Većina ljudi više ne pristaje da ideološki motivirane fake-news određuju prisilno ljudsko ponašanje, govorenje, mišljenje ili da cjelokupan bosanski potencijal mišljenja drže u opasnoj zatočenosti i strahu.

Danas je sasvim vidljivo povijesno sabiranje iskustva u kojem se prepoznaju dvije primarne linije ili struje antibosanske ideologije koje su postale glavni tokovi politike i kulturnog djelovanja.

Prva linija je ona *izvanbošnjačka i izvanbosanska hegemonijska linija* destruiranja bosanskog i bošnjačkog identiteta koja se javlja kao nacionalni projekt srpstva i hrvatstva. Ona je, naprimjer, vidljiva u tekstovima i politikama od 19. stoljeća i ispoljava se kao antimuslimanstvo, antibošnjaštvo i tretiranje Bosne kao „povijesnog krajolika” koji sa strane treba definirati nekom superordiniranom definicijom pod čijom težinom bosanstvo mora nestati. Za te svrhe služili su najsramniji znanstveni falsifikati koji su se plasirali kroz sisteme obrazovanja, militarni ataci, zločinački progoni iskorjenjivanja bosanskog naroda i genocid.

Druga linija je ona *unutarbošnjačka samoobmanjujuća linija* krivotvorenja vlastitog bosanskog identiteta u kojoj se prepoznaje trag neodgovornosti, neobrazovanosti, populizma i površnosti. Ova linija pokazuje da dio bošnjačke svijesti nije u stanju da percipira bosansku osnovu postojanja, da nije u stanju da prepozna radove Tajiba Okića, Saliha H. Alića, književnost Derviša Sušića ili likovnu magiju Mersada Berbera, Safeta Zeca i Halila Tikveše. O najvažnijim temama Bosne i njezinih ljudi danas govore, a bolje reći, brbljaju sporni govornici reducirani na neku ideologiziranu „suštinu”.

Gotovo da je nepojmljivo do koje je mjere kod bosanskohercegovačkih akademskih elita nestalo odgovornog političkog bosanskog uma u određenim povijesnim dionicama borbe za Bosnu i njihovo bivstvovanje u njoj. Navedeni su da preko religijskih ili ideoloških obrazaca eksponiraju svoje kulturno-povijesno postojanje i da pritom ne uspijevaju da se izdignu iznad deskripcija svijeta koje producira religijska ili ideološka svijest.

Razmjeri *antibosanstva* postali su gotovo nepojmljivi, nepregledni, iracionalni. Čini se da nema kraja tim skarednim sadržajima i formama. Šire se na sve strane. Unutar stravičnog antibosanskog modela prepoznajemo pokušaje da se opravda ono što je iracionalno, što proturječi normalnosti ljudskog života, što nas izbacuje iz ljudske kože i što nas svodi na ideološku nakazu slijepu za humanu mogućnost zajedničkog življenja ljudi. O Bosni govoriti neprimjereno, zlonamjerno, krivotvoreći činjenice, s mržnjom, vulgarly – postalo je uobičajeni manir nacionalističke strategije. Stoga antibosanski govor današnjice vrhuni u pervertiranoj tehnici „normalizacije nenormalnog”, što se u povijesnom krajoliku današnjice ogleda u morbidnom glorificiranju ratnih zločinaca i njihovih nedjela.

Na sve strane, s razlogom ili bez razloga, pojedinci ili organizirane političke interesne grupe pokušavaju falsificirati sliku Bosne i predstaviti je drugima u evropskom prostoru. Tako jedni pokušavaju kazati da Bosna nikada nije bila država ili bilo kakva političko-pravna činjenica – ona je tek nastala u Dejtonu?! Može li se nametnuti i može li se „prihvatiti” od čovjeka nešto što je nenormalno, neistinito, lažno, nemoralno? Odgovor je – može! Ali to ne znači da je to normalno, ljudsko i istinito nakon što se nametne ljudima. U ovome času desetine i desetine ljudi rade na proizvođenju „nove povijesti” koja će ući u opseg historije kao nauke o prošlosti i koja će jednog dana biti predstavljena kao istina. Oni nastavljaju intencije rata protiv Bosne postratnim sredstvima. Sada ne smijemo, ni u kojem slučaju, zaboraviti na upozorenja R. Barthesa i Haydena Whitea da je historija bliska fikciji u nekim svojim dijelovima.

Profesor Rusmir Mahmutćehajić pristupa bosanstvu i Bosni preko istraživanja zlokobne strukture antibosanstva kao poricanja Bosne, bosanstva i bosanskog naroda. To je strukturna linija knjige *O antibosanstvu: Muke života u tuđim predstavama* (Sarajevo, Conectum, 2018). Etničko-religijske isključivosti, neka vrsta „plemenske” samodovoljnosti, naturene su na biće bosanstva povijesnim tokovima kao nacijski projekti koji ga suštinski negiraju i sklanjaju s lica povijesti. O bosanstvu mogu govoriti i misliti na suštinski način samo slobodni ljudi. Stoga Mahmutćehajić vjeruje da je sloboda moguća samo u „pojedinačnom jastvu” („osvojenju sebe”, „povratku sebi”) koje se vraća sebi iz progona u stranost ili tuđe predstave.

Autor knjige *O antibosanstvu* jasno kazuje da ne misli svijet i čovjeka bez Boga i istine, da ne napušta sadržaje tradicionalne svete mudrosti koje znalački kombinira sa savremenim znanjima u sretnom povezivanju filozofije religije i političke filozofije. Polazi od stare jezgre Sarajeva kao centra oko kojeg su vidljivi različiti znakovi i putovi ka Bogu. On će reći: „Sarajevska religijska pluralnost uspostavljena je u svom raskošnom obliku u šesnaestom stoljeću. Nečeg sličnog tada nije bilo nigdje u Evropi izvan Osmanskog sultanata.” Ljudi su sistemski priviknuti na „krive predstave” o sebi i drugima. Njima se može manipulirati preko sistema obrazovanja, medijskog ciničkog sistema konstruiranja informacija, političkih ideologija i tako redom. Profesora Mahmutćehajića interesira zašto je bosanska misao potisnuta u 19. stoljeću. Šta se desilo s bosanstvom ili bosanskom političkom mišlju? Nema potiskivanja misli a da to nije protiv cjeline njenog nositelja. Iza potiskivanja se otkriva nasilje u strašnim oblicima. Sjećanje i osvješćivanje tog procesa pomaže nam da se sabiremo i smirujemo. Pritom ljudsko tijelo je omeđeno, ali u sjećanju nadilazi svaku granicu prostora i vremena, te mase i energije – imaginacijski nadilazi granice fizikalnog.

Za ostvarenje cilja demaskiranja antibosanstva u monarhističkom i komunističkom periodu dominacije Jugoslavije nad Bosnom, autor strpljivom preciznošću secira dogme i tabue nakupljene povijesno oko bosanstva u vidu „plemensko”-etničkih konstrukcija koje dominiraju povijesnim sadržajem kao jedine mogućnosti postojanja. Totalitarni i kolektivistički sklop djelovanja prognao je misao, sliku, glas o Bosni i apriori ga proglasio iluzornim, nestvarnim i nepotrebnim, jer je riječ o nečemu „nestvarnom” i „nepostojećem”. Rukopis ostvaruje sjećanje na esencijalnu crtu izгона i iseljavanja iz bosanstva. Iseljavanje muslimana iz bosanskog povijesnog krajolika jeste njihova povijesna zla kob. Pod imenom *muslimani* Mahmutćehajić vidi inačicu „mireći ljudi”, uključeni u cjelinu postojanja povezanu mirenjem (islam) s Mirom (al-Salam). Autor demonstrira važnost mislilačkog političkog pristupa bosanskom biću uz stalno korištenje tradicijskih znanja te savremenih filozofskih i znanstvenih propozicijskih sistema.

Oko Bosne i njene povijesti razvijen je *bauk bosanstva*. Ako bi ljudi Bosne postali politički narod, onda nacijske konstrukcije srpstva i hrvatstva ne bi bile ostvarive. Autor kazuje: „Zato su poricanja Bosne, kao imena za moguće političko osvješćenje njenog naroda, primila brojne sadržaje.” Predstave Zbilje uzdizane su nad Nju. „Vrijeme i prostor Bosne držani su u kliještima antibosanstva kao građivnog činitelja nacijskih teleologija srpstva i hrvatstva.“ U *bauk bosanstva*, između ostalog, spada poricanje muslimanstva. Tako, naprimjer, Petar Kočić govori 1911. kako je islam „nešto tako tuđe, tako daleko, tako azijsko i nesvojstveno slavenskoj duši i

bogumilskim poimanjima koje je do tada odvojeno ispovijedalo.“ Muhammed (Hval) i Kur'an (Učenje) su dio povijesnog bosanskog bića – u ovim imenima Mahmutćehajić podrazumijeva povijesnu i duhovnu (svetu) dimenziju bivstvovanja kada ih izgovori u bosanskom jeziku i duhovnom iskustvu muslimana. Međutim, čovjek današnjice se suočava sa teškoćama razumijevanja svetih tradicijskih znanja u modernim ideolojskim konstruiranjima u kojima su prostor i vrijeme zgužvani, krivotvoreni i falsificirani.

U teološkim konstruiranjima papskog kršćanstva muslimani ne mogu imati počelno utemeljen odnos s Bogom. Bosanska misao podrazumijeva uključenost evanđelja u povezanost s trajanjem Bosne. U muslimanskim vidicima ta istina je zamračena. U 19. stoljeću počinju nacijska osvješćivanja južnoslavenskih naroda. Pritom najgore prolaze *agarjani* – muslimani, sljedbenici vjesnika Hvala. U kršćanskim vidicima to ime je pogrdno. Korijen mu je Hagara ili Hadžera, ime koje nosi supruga vjesnika Ibrahima i majka vjesnika Ismaila. Ona se u muslimanskom naslijeđu smatra dalekom pramajkom vjesnika Hvala.

Društvena stanja nastaju u historijskom toku. Bošnjaštvu se pridodaje muslimanstvo u procesu tog trajanja i ono čini bošnjaštvo pluralnim. Imenovanje Bošnjaka imenom Turci podrazumijevalo je i proizvodilo proces njihovog otkidanja od Bosne i bosanstva. Već je za V. S. Karadžića Bosna i bosanstvo problem za koncept integriranja u ideologiju srpstva. Hercegovina je, naprimjer, regija u Bosni koja kao dio treba krivotvoriti cjelinu i potisnuti je iz svijesti bosanskih ljudi. Stoga je unutar konstruiranog bauka bosanstva, kao antibosanskog destruiranja Bosne, pitanje bosanske nacije tabuizirano. Čak su povijesno ispostavljeni izričiti stavovi da ne postoji nikakav *bosanski narod* i da ne može postojati *bosanska nacija*! Odbijanje bilo kakve mogućnosti postojanja bosanstva od integrirajućeg srpstva i hrvatstva već je nagovještaj genocidnog zlodjela. Antibosanski ideološki projekti isključuju bosanstvo i negiraju ga u nacrtu ili povijesno-militarnim zlodjelima. U Bosni su antibosanski projekti išli na fragmentaciju, to jeste otkidanje od imena Bosna velikih regija, a istovremeno su na drugim stranama, kod prvih susjeda, pod ime Srbija i Hrvatska „podvođeni“ prostori i regije koji nikada nisu bili pod tim imenom. Tako se provodilo jezičko (simboličko, znakovno, semiotičko) razaranje imena Bosna. U tome Bosna „nema“ supstancu, povijesno-politički sadržaj, ona je prazna pa joj se mora dodati ili „učitati“ sadržaj srpstva i hrvatstva. Bosna se, dakle, interpretira u projektima antibosanstva kao praznina. Iz ovakvog polazišta kreću sve laži o Bosni. To se može pojmiti kao proces potiskivanja bosanstva, bosanske misli, znanja o Bosni ili, napokon, istine o Bosni.

Moša Pijade 1948. godine daje Bosni ulogu *spojnice* između srpskih i hrvatskih sporenja i time je pretvara u marginalnu pojavu bez svoje supstancije koja se svodi na tehničko pitanje razrješenja odnosa Srbije i Hrvatske. Time se bosanstvo isključuje i Bošnjacima se ostavlja mogućnost da se opredijele za srpstvo i hrvatstvo kako bi se „očistili“ od orijentalne nečisti i zabluda. Bosansko muslimanstvo se kroz orijentaliziranje otkida od bosanske povijesti kao nešto strano, tuđe, neuobičajeno. Tako Moša Pijade postaje glasnogovornik „bauka bosanstva“, a sve bosansko muslimansko naslijeđe se orijentalizira i svodi na turčijat. Pritom, sasvim planski, bosansko muslimanstvo je određeno kao tuđost, ono što ne pripada ovom prostoru koji je nacijskom konstrukcijom priređen samo srpstvu i hrvatstvu, dakle, definiran jednostrano. U tom značenju Rodoljub Čolaković 1972. godine izriče stav da je nemoguće govoriti „o bosanskohercegovačkoj kulturi, pa ni o književnosti“. Ovo je Mahmutćehajić karakterizirao kao „komunističko maskiranje nacijskog anitbosanstva“. Bosanski muslimani nemaju „bosanske suštine“, nego je sve njihovo svedeno na turčijat i orijentalizirano kao tuđost. Bosanstvo Bošnjaka ne smije biti politički zahtjev jer bi se time udarilo na sistem i inauguriralo pobunu protiv komunističkog rješenja nacionalnog pitanja u Bosni. Zato komunistički ideolozi neprestano negiraju i samu mogućnost postojanja bosanskog političkog naroda, a najviše priječe razvijanje te ideje među muslimanima, to jeste poimanje koncepta „bosanstva kao političkog osvješćenja“, čime bi se okončalo njihovo opredjeljivanje za srpstvo ili hrvatstvo.

Mahmutćehajić polazi od toga da je muslimanstvo sadržaj bosanstva i time uvodi dijametralan stav onome koji je dominirao od 1918. do 1993. godine, odnosno „tvrđnja“ da su islamizirani Slaveni samo dio nacijskih Srba i Hrvata. Isto tako, novoprobudeno bošnjaštvo se svodilo na muslimanstvo koje je ideologijski bilo odvojeno od bosanstva. Tako je nastavljen odnos prema muslimanima kao „toleriranoj tuđosti“ između srpstva i hrvatstva.

Vaso Čubrilović 1937. govori o stvaranju psihoze za iseljavanje muslimana s ovih prostora, a prostor se tumači kao „kršćanski“, pa su muslimani u njemu suvišni i nepotrebni. Moraju onda iseliti, nestati. Prostor „pripada“ samo Srbima i Hrvatima. U pripremljenom programu psihoze za iseljavanje naroda i razaranje bosanstva Bosne Mahmutćehajić uočava brojne sadržaje koji pokazuju svu licemjernost nacijskog odnosa srpstva i hrvatstva prema Bosni (13 uvida). U tome sklopu, Bosna kao prostor razrješenja srpskog i hrvatskog nacijsstva ima „jedini“ smisao da bude okvir političkog osvješćivanja u srpstvu i hrvatstvu te jugoslavenstvu, ali ne i bosanstvu. Karađorđe 1804. govori o susretu vojski u Sarajevu koje će „za svoje otečestvo, za časni krst vojevati“. Bosna ne može imati svoj bosanski narod i svoju nacijsku ideologiju. D. Mitrinović daje Sarajevu „misiju“ u ideologijskom

konstruiranju jugoslavenstva. Otud, pak, *bauk bosanstva*. Nepromijenjen je odnos prema Bosni i kod komunističkih elita koje samo nastavljaju shizofreniju jugoslavenstva iz Kraljevine SHS/Jugoslavije, smatra Mahmutćehajić. Od monarhističke do komunističke Jugoslavije Bosna je dobila ulogu da služi „jedinstvu” srpskog i hrvatskog nacijstva ili sukobu – kako je to bilo 1992. godine. Bosanski narod je kontinuirano svođen na religijsku drugost. Srpske, hrvatske i jugoslavenske elite su sve učinile da onemoguće „bosansku političku svijest”. Zato je Andrićeva izmišljena slika Bosne predstavljena i poimana kao historijska realnost, kao istinita slika bosanskog bića u osmanskom periodu. Ta Andrićeva slika je mogla poslužiti za sve moguće destruiranje bosanskog bivstovanja koje bi moglo pokazati vlastitu političku ontologiju u kojoj bosansko biće slobodno iskazuje sebe, potpuno neovisno od srpskog i hrvatskog nacio-imaginarija kao suštinski antibosanskog. Zato se nije dopuštalo da misija Bosne bude u *bosanstvu*, nego je Bosna reducirana na „poveznicu” ili „amortizacionu tačku” između srpstva i hrvatstva. Istina komunističkog poretka prilikom disolucije SFRJ pokazuje se u stravičnom genocidu nad Bošnjacima u Bosni i pokušaju da se Bosna definitivno pocijepa između dva hegemonijska zla.

Bauk bosanstva je neodvojiv od svekolikog konstruiranja srpsko-hrvatskog bosanstva koje isključuje sve ono što se podređuje toj dvojini. Bosanskim muslimanima je ostalo samo religijsko getoiziranje – paradoks bosanske orijentalistike – muslimani sami nijeću sebe. Proces orijentaliziranja bosanskog muslimanstva je destrukcija bosanstva Bosne. Svaka priča o bosanstvu pojavljuje se kao povreda nacijskih kanona srpstva i hrvatstva. Zato je model svođenja kulture bosanskog muslimanstva na „orijentalne sadržaje” dominantna matrica antibosanstva. Time se sprečava bilo kakvo osvješćenje bosanstva i razvijanje bosanskog političkog subjekta. Orientalistika je u poricanju bosanstva služila u dokazivanju njegove tuđosti. Orientaliziranje bosanskog muslimanstva jeste „zajednički pothvat komunističkog i nacionalističkog antibosanstva”.

Zločini nad Bošnjacima, muslimanima Bosne i Srbije u 19. i 20. stoljeću bili su nekažnjeni. Osmanska vlast je u 19. stoljeću krvavo ugušila zahtjev Bošnjaka za autonomijom, a podržala zahtjeve kneza Miloša Obrenovića. Mahmutćehajić smatra da su politički zahtjevi Bošnjaka za autonomijom od Osmanlija posmatrani kao zahtjevi podanika koji su postali otpadnici od vjere. Stoga je nasilje nad njima bilo teološki opravdano. Zločine nad „Turcima” smatrali su Srbi moralnim djelom.

Militarna ideja „istrijebiti Turke” provođena je kao model odnosa prema drugom i drugačijem. To „istrijebiti” moguće je čitati kao izdvojiti nečist, odstraniti prljavo. U tom „trebljenu” ljudi su razlučeni na Turke i naše,

pritom je Turcima odreknuta ljudskost. Ova rasistička dogma – drugima i drugačijima se ne priznaje da su ljudi – dominira nacijskim konstrukcijama srpstva i hrvatstva tokom 20. stoljeća. Bilo koja mogućnost bosanstva se pretvara u bauk bosanstva jer ono prijete projektima velikodržavnog hegemonizma. Autor dešifrira glavni sadržaj antibosanstva preko velikodržavnih ideologija srpstva i hrvatstva. U situaciji podjele naroda „po vjerezakonu”, kada je religija vododjelnica „nacije”, muslimani Bosne kao dio bosanstva pojavljuju se kao „teološki neprijatelj”.

Tek kada je povijesni sat otkucao novu dionicu bivstovanja, vidjelo se da su brojni sadržaji prethodnog rješavanja ljudskih drama, pojedinačnih i grupnih, bili nehumani i obmanjujući. Profesor Mahmutćehajić upozorava na komunističko rješenje „nacionalnog pitanja” i pokazuje da je ono ostalo zavijeno dogmatskim antibosanstvom nacijskog srpstva i hrvatstva, dakle, da je ostalo neriješeno kroz nepriznavanje bosanstva i njegovo reduciranje na etničko-religijske grupe kao konstituirajuće. Komunistički odnos prema Bosni nastavio je ideologijsko odvajanje muslimanstva od cjeline Bosne, nemoralno previđajući da „stidljiva narodnost” (J. Smodlaka) nikada nije htjela pristati da se „opredijeli” u srpstvo ili hrvatstvo pored svoga utihlog bosanstva. Nelagoda življenja u kulturnom obrascu koji negira postojanje jednog posebnog bića proizvela je brojne traume i psihička stanja za koja će biti potrebno vrijeme *uzdizanja u sopstvenom bosanstvu* kao povratku sebi u pluralnosti života. Bosna se ne može graditi na istim kategorijama etničko-religijske konfliktnosti koje je urušavaju, jer je bosanska paradigma etička i univerzalna – ona podrazumijeva konstitucionalni patriotizam, pluralni narod i usklađenost s glavnim pravno-političkim tokovima savremenog svijeta.